

סיכום

על שתי רגליו ונשען, נחלקו ראשונים: יש שהכשיר (ר') יחיאל מפריס), ויש שפסל, אם נשען באופן כזה שהכהן יפול אם תלקח המשענת (רבנו פרץ ועוד), ודעה זו התקבלה בפוסקים.

תוס' כותבים שעבודה בהשתחוואה פסולה. נחלקו אחרונים אם כוונתם לשכיבה או שפסלו אפילו בכפיפה, ויש כמה ראיות שמותר לכהן להתכופף בעבודתו.

עבודות המקדש נעשות בעמידה, וכהן שישב בעבודתו – עבודתו פסולה, אבל אינו חייב מיתה. לדעת הרמב"ם גם אינו לוקה, ומרש"י ניתן להבין שלוקה, וכך צידד בברכת הזבח.

הגדרת העמידה: כשעומד על רגל אחת וזקוק לתמיכת חברו – אין זו עמידה (לרבנן דר' יוסי בר' יהודה). כשעומד

מערכה נה. עמידת הכהן על רצפת העזרה (כד,א)

לגירסה "מקדשת" יש צורך שהכהן יגע ברצפה כדי שזו תוכל לקדש אותו ('קדושה' במובן של ייחוד והכנה לעבודה). על פי דרך זו, ההשוואה לכלי השרת אינה מדויקת, לכאורה, שהרי הם מקדשים את מה שבתוכם, ולא את הכהן האוחז בהם, ואם כן, ראוי היה ללמוד את איסור החציצה בין הכהן לבין הרצפה מאיסור החציצה בין כלי השרת לבין מה שבתוכו! נראה שמטעם זה פירשו תוס' (ד"ה הואיל), שכלי השרת האמורים כאן הם בגדי הכהונה,

כהנים מהלכים בדם. מחמת ריבוי קרבנות הפסח היו הכהנים הולכים כשהדם מגיע עד הברך, ו"שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהן בדם" (להלן לה,א). הגמרא אומרת שהדם אינו חוצץ בין רגלי הכהנים לבין הקרקע, מפני שהוא לח, ולדעת ספר יראים פירוש הדבר שהכהנים אינם מקפידים על כך, ודבר שאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ. לפי מסקנת הסוגיה (לקמן לה,א) יש בעיה אחרת בהליכה על גבי דם, שבגדי הכהונה עשויים להתלכלך, ואם הגביהום - אינם "כמידתו". לפיכך הגמרא אומרת שההליכה באופן זה היתה רק בפעולות שאינן "עבודה", כגון הולכת עצים למערכה, ואילו בעבודות כגון הולכת דם במזרק היו הכהנים הולכים על "אצטבי", משטחים מוגבהים (ראה ציור).

המקדשים את האדם לעבוד עבודה, וכך השוואת הגמרא מדויקת³.

יתכן שיש נפקא מינה בין רש"י לתוס' לגבי גדר

נאמר במשנה (טו,ב), שכהן העומד על גבי כלים, או בהמה, או רגלי חברו, כך שיש חציצה בין רגלו לבין רצפת העזרה – עבודתו פסולה. הסוגיה מבררת את המקור לדין חציצה זו וגדריה. דיון נוסף בשאלה, האם ניתן לעבוד כאשר הכהן עומד בגומא הקיימת בעזרה.

המקור לפסול החציצה

הגמרא מביאה ברייתא המשמשת מקור לפסול החציצה: "תנא דבי ר' ישמעאל: הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, אף רצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה". לימוד זה צריך ביאור: את מה הרצפה מקדשת?

רש"י מפרש: "הואיל ורצפה מקדשת – לעמוד לשרת, שהרי דוד קידשה בשתי תודות ובשיר של פגעים...". וכלי שרת מקדשין – כדכתיב וימשחם ויקדש אותם". נראה שגרסתו "מקודשת", ולפיכך ציין את המקור לקדושת הרצפה והכלים עצמם, ולא להיותם מקדשים (ראש המזבח), וכן מופיע ברש"י בשבת (יט,ב ד"ה בית המוקד; צ,ג ד"ה כהן): "הואיל ורצפה מקודשת וכלי שרת מקודשין". גם בשטמ"ק (אות ו) גורס כך ברש"י, אך מביא גירסה אחרת ברש"י, "מקדשת"¹, ולפיה אכן הפירוש אחר: "מקדשת האדם לעבוד עבודה".

נראה שיש כאן שתי סברות שונות: לפי הגירסה "מקודשת", עצם קדושת הרצפה מחייבת לעמוד עליה בלא חציצה, כשם שקדושת הכלים מחייבת לאחוז בהם בידיים. ומסתבר, לדרך זו, שזהו עניין של **כבוד המקום וכבוד העבודה**, לאחוז בכלים המקודשים בידיים, ולהלך על הרצפה בלא כל חציצה. מקור לסברה זו הוא המדרש בשמות רבה (פרשה ב,ו): "של נעליך – כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל, וכן ביהושע 'של נעליך, וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים'². לעומת זאת

1. וכן ברש"י ביומא (נח,א ד"ה עומד). נראה שיש כאן מהדורות שונות של רש"י, ועיין ד"ה כי קדיש דוד, שחוזר על עניין הקידוש בתודות ובשיר, ונראה שהוא מהמהדורה שבשטמ"ק, לפיה לא הוזכר עניין זה קודם לכן. ועיין בשו"ת רש"י סי' לג, שגורס ומפרש כתוס', והיא תשובת רבו, ר' יצחק בן יהודה (עיין שם סי' כו).

2. מעין זה מצינו במעשה ביששכר איש כפר ברקאי (כריתות כח,ב), שעבודתו

בידים עטופות היא "מבזה קדשי שמים".

3. אולם הרמב"ם בפירושו למשנתנו גורס כתוס', "מקדשת", ומאידך מפרש כרש"י, שמדובר על כלי השרת שביד הכהן.

כן, שפסול החציצה אין מובנו שהרגליים צריכות לנגוע ברצפה, אלא שעמידת הכהן צריכה להיות על הרצפה, ומכיוון שעיקר הישענותו ועמידתו על הרצפה עצמה – הרי זה כשר. לפיכך כותב בליקוטי הלכות, שאם יש לכלוך כלשהו בין קצות רגלי הכהן לבין הרצפה, אין בכך כדי לפסול את העבודה, אלא אם כן הכלוך רחב במידה כזו שעיקר משקלו של הכהן עליו.

רגלו האחת על אבן ורגלו השניה על הרצפה. אם עיקר משקלו על האבן, כך שאם תינטל - לא יוכל לעמוד על רגלו שעל הרצפה, עבודתו פסולה.

מרצפת מתנודדת – האם חוצצת?

רבי אמי מסופק במקרה שאבן נדלדלה, כלומר שהיא מנותקת מהרצפה ומתנודדת אך עודנה מונחת במקומה, האם ניתן לעמוד עליה בשעת העבודה. הגמ' מבארת, שאם אבן זו מיועדת להיות מוצאת ומוחלפת באחרת – אין ספק שהיא חוצצת, והספק במקרה שהכוונה לשוב ולחברה למקומה, האם דינה כמחוברת.

הצד להכשיר צריך ביאור: מה בכך שדעתו לחבר את האבן, אם כעת אינה מחוברת?⁹ יתכן להסביר זאת בשני

החציצה: אם מקור הפסול הוא השוואה לבגדי כהונה, הרי שגדרי החציצה חמורים יותר, כפי שמצאנו בבגדים (עיין מערכה לג). לעומת זאת אם זהו עניין של כבוד העבודה והצורך לנגוע ברצפה, יתכן שחציצה מועטת בחלק מכף רגלו של הכהן איננה פוגמת ('דם זבחים'⁴), וראה על כך להלן.

בתוספתא במנחות (א,ח) מובא מקור אחר לפסול החציצה: "עמד על גבי לבינה – פסל, שנאמר (דברים יח,ז): 'ככל אחיו הלויים'". הכוונה להמשך הפסוק: "העומדים שם לפני ה'", ופירוש הדברים, שעמידתו צריכה להיות עמידה רגילה, ולא על גבי חפץ כלשהו. כיוצא בזה נאמר בספרי שם: "ושרת בשם ה' אלהיו – על גבי הרצפה. מיכן אתה אומר... עומד על גבי כלים או על גבי בהמה או על גבי רגלי חבירו פסול". מפרשי התוספתא (חסדי דוד; חזון יחזקאל זבחים א,ה) מבארים שדרשה זו מקיפה יותר, שאפילו כאשר הדבר שהכהן עומד עליו אינו מהווה חציצה, כגון מין במינו, עבודתו פסולה משום שאין זו דרך שירות⁵.

יש מקום לביאור נוסף: הדרישה לעמוד "ככל אחיו הלויים" שוללת עמידה בצורה משונה, כגון רגל על גבי לבינה, אך אינה שוללת עמידה רגילה על דבר החוצץ, כגון שהדבר החוצץ דק ואינו בולט משאר העזרה⁶, ולשם כך נועדה הדרשה שבסוגיה כאן (הרב ז'ולטי, קובץ 'קול תורה' (מ).

כשאינו מקפיד על החציצה, כתב בספר יראים (סי' כו) שאין זו חציצה⁷.

כשהחציצה ברגל אחת בלבד

בגמ' מובאת ברייתא, בה אומר ר' אליעזר⁸ שכאשר רגל אחת של הכהן על גבי הרצפה ואילו רגלו השניה על גבי דבר החוצץ, כגון אבן או כלי, הדין תלוי באופן הישענותו על גבי הדבר החוצץ: אם עיקר משקלו על גבי הרצפה, כך שכשיינטל הדבר החוצץ יוכל להמשיך לעמוד על רגלו האחת ולהמשיך בעבודתו – עבודתו כשרה, ואם לאו – עבודתו פסולה. הגמ' בשבת (צג,ב) מביאה את הברייתא, ולומדת ממנה ש"מסייע אין בו ממש", במקרה שהדבר יכול להעשות גם מבלעדי הסיוע ("זה יכול וזה אינו יכול").

יש בכך חידוש, בהשוואה לבגדי כהונה, בהם אפילו חציצה במקצת פוסלת (ראה לעיל מערכה לג). מתברר, אם

4. לדעתו אפילו הגבהת הרגל מהקרקע לגמרי אינה חוצצת לשיטה זו, וראה להלן מערכה סה הערה 2.

5. כך כתבו תוס' בזבחים ק"א (ד"ה מין), והסבירו בכך את הפסול בעמידה על גבי רגל חברו, שאמנם מין במינו אינו חוצץ אבל אין זו דרך שירות. בגליון הש"ס העיר על דוגמא זו, שהגמ' ביומא נח,א מסבירה את העדר הביטול באופן אחר, שחברו אינו מבטל את רגלו עבורו.

6. או כגון שהכהן נועל נעליים. אמנם הדבר נאסר בכל הר הבית, משום "מורא מקדש", אבל אין בכך כדי לפסול את העבודה. ועוד, שמנעל שאינו של עור מותר בהר הבית. אך יש לדון מצד יתור בגדים, וראה לעיל מערכה לא בדיון אודות תפילין,

האם הם ייתור בגדים, ומקצת הטעמים שנאמרו להיתרם אינם מתאימים לנעליים.

7. בכך הסביר את הגמ' להלן לה,א על כך שהדם שברגלי הכהנים (בזמן קרבן הפסח) אינו חוצץ מפני שהוא לח, ופירש שמטעם זה אינו מקפיד עליו. משמע שלדעתו חציצה זו בטלה אפילו כאשר היא מכסה את כל כף הרגל. לדעות שונות באחרונים בעניין זה עיין באנצ'י תלמודית ערך חציצה עמ' קכב, ציון 794 והלאה ובשו"ת אגרות משה י"ד ח"ב סי' פו.

8. כך הנוסח ברוב המקורות, כפי שכותב בדק"ס, וראה לעיל מערכה כג, הערה 1.

9. ועיין עבודה זרה מו,א, בעניין אבני הר שנתדלדלו, שאינן נחשבות כמחוברות.

בהלכות העבודה: הגמ' להלן (כו,א) קובעת, שכהן שנתלה באוויר העזרה בשעת קבלת הדם – עבודתו פסולה, שכן "אין דרך שירות בכך". כמו כן, הגמ' ביומא (נח,א) דנה בקבלת הדם במזרק הנתון בתוך מזרק, האם "דרך שירות בכך" או לא, ולומדת מפסוק, שאף זוהי "דרך שירות".

לא נתבאר בגמ' מה המקור לפסול אף בדיעבד עבודה שאיננה "דרך שירות". נראה שהדבר נלמד מסברה: עבודת המקדש נועדה להיות שירות לבורא יתברך, כעבדים המשמשים את הרב, ולפיכך על העבודה להעשות בצורה מכובדת, ועבודה שאיננה ב"דרך שירות" הרי היא בזיון, חלילה, ולפיכך היא פסולה.

יש מקום להבנה אחרת: התורה שציוותה על פעולות מסוימות "דיברה בהווה", כדרך בני אדם בעשיית אותן פעולות. לפיכך, שינוי מן הצורה המקובלת בעשיית פעולה כלשהי איננו הפעולה שעליה דיברה התורה¹³. אפשר גם שהדבר נלמד מ"ככל אחיו הלויים", שיעמוד באופן מקובל, כאמור¹⁴.

פסק הרמב"ם

בהל' בית הבחירה (א,י) פוסק הרמב"ם: "ומרצפין כל העזרה באבנים יקרות, ואם נעקרה אבן, אף על פי שהיא עומדת במקומה, הואיל ונתקלקלה – פסולה. ואסור לכהן העובד לעמוד עליה בשעת העבודה, עד שתיקבע בארץ". כיוצא בזה פסק בהל' ביאת המקדש (ה,יט): "נתנדנדה אבן מאבני העזרה – לא יעמוד עליה בשעת העבודה עד שתחובר בארץ, ואם עבד – עבודתו כשרה, הואיל ובמקומה עומדת".

הדעה המקובלת במפרשים היא ששתי ההלכות עוסקות באותו עניין, עבודה בעמידה על גבי האבן, דהיינו ספקו של ר' אמי כפי שהובא בסתמא דגמרא, והרמב"ם פוסק בו שלכתחילה לא יעבוד כך ובדיעבד עבודתו כשרה, כדרכו לפסוק בכל 'תיקו' בענייני העבודה (עין מערכה לג). בהלכות בית הבחירה עוסק הרמב"ם בהלכות הבניין, ולכן דן שם על החובה לתקן את הריצוף, ואילו בהלכות ביאת המקדש, שם עוסק הרמב"ם בפסולי העבודה ובדיני חציצה, האריך יותר באשר לדין בדיעבד (ר"י קורקוס בהל' בה"ב).

לפי נוסחת כ"מ, המשמיט את המילים "כיוון דדעתו לחברה".

13. כפי שמצאנו בהרבה מצוות ואיסורים, שהעושה מעשה שלא כדרכו אין בו קיום מצוה או איסור, כגון הבולע מאכל הכרוך בסיב (עין פסחים קט,ב). רש"י כאן מפרש: "דרך שירות בכך - מי הוא אורח ארעא ומיקרי שירות או לא". הביטוי "אורח ארעא", ובעברית "דרך ארץ", דו משמעי: נימוס וכבוד (כהסבר הראשון הנ"ל) או קביעה עובדתית שזוהי התנהגות מקובלת (כהסבר השני). יש לציין לפירוש רבנו אליקים ביומא נח,א, שמפרש שהבעיה שם על "דרך שירות" במזרק בתוך מזרק היא לגבי זה, האם חייב (מלקות, עיין הל' ביאת המקדש ט,ה) כשקיבל באופן זה. משתמע שהדבר פשוט שכהן אסור לעבוד כך, אבל השאלה היא האם האיסור על הזר לעבוד נאמר אפילו בצורה זו. פירוש זה מיושב יותר על פי ההסבר כאן, שהדיון הוא בשאלה האם זהו מעשה משונה עד כדי שהעושה כך פטור.

14. כן כתב בחסדי דוד במנחות הנ"ל, שפסוק זה הוא המקור ל"דרך שירות".

אופנים: האחד – מכיוון שהאבן היא ממין הרצפה, הרי "מין במינו אינו חוצץ", ובתנאי שמין זה בטל לחברו ונחשב כמצטרף אליו. כשדעתו לחבר – האבן בטלה לרצפה ואינה חוצצת¹⁰. השני – הצד להכשיר אינו משום ביטול המפקיע מדיני חציצה, אלא משום שאבן שנעה ונדה יכולה להחשב בעצמה כ"רצפה" (חזון איש זבחים ה,ב)¹¹. בדרך כלל, יש על גבי קרקע העולם אבנים ועפר שעשויות לזוז, ואין הדבר מפקיע את העפר מלהחשב כקרקע, אבל בשטח מרוצף, שדרכו שאבניו קבועות היטב בקרקע, הדבר מסופק¹².

אבן שנדלדה. הגמרא מסופקת האם היא חוצצת, ואם גזברי המקדש החליטו להחליפה באחרת - אין ספק שהיא חוצצת.

עמידה בגומא שבעזרה

רבה זוטי שנה את ספקו של ר' אמי באופן אחר, לגבי אבן שנעקרה מרצפת העזרה, האם רשאי כהן לעמוד בגומא שנוצרה ולעבוד עבודה. הגמ' מפרשת שהספק איננו על קדושת המקום, שכן קרקע העזרה התקדשה עד התהום (ראה במערכה הבאה), והשאלה היא בהלכות העבודה: "דרך שירות בכך, או אין דרך שירות בכך?".

המושג "דרך שירות" מופיע במקומות נוספים, כתנאי

10. כך משמע מתוס' בשבת (צג,ב ד"ה ויכול), הכותבים לגבי מקרה שרגלו אחת על גבי האבן והשניה על גבי הרצפה, שהאבן אינה בטלה משום "מין במינו", כי אין כוונתו לבטלה שם, שהרי היא מפריעה להולכים בעזרה. מכאן, שאם האבן מונחת במקומה כך שאינה מפריעה, והוא מבטלה שם, אפשר לומר בה "מין במינו אינו חוצץ".

11. לדעת החזו"א פשיטא שהאבן בטלה (לדעת הרמב"ם, ראה במערכה הבאה), ובכל זאת אין זה מספיק להכשיר, אלא אם כן תיחשב רצפה, שכן לדעתו חיוני שתהא רצפה למקדש, ראה במערכה הבאה. ועל פי מה שהבאנו שם מהר"י קורקוס ועוד, שאין הכרח שתהיה רצפה למקדש, די להכשיר באחת מן השתיים: או שהאבן תבטל לקרקע שתחתיה, או שתיחשב כרצפה ממש.

12. לפי זה, הנימוק העיקרי להכשיר הוא המציאות שהאבן עדיין במקומה, ולא הכוונה לחבר, אלא שאם כוונתו להחליף הרי זה לגריעותא. הדברים מתיישבים יותר

שפירש שגם בעיה זו מוסבת על כהן העומד על גבי האבן, ולא בגומא כפירוש רש"י והראב"ד (קרבן אורה, ולדעתו הרמב"ם גרס "ועמדה במקומה"; ערוך השולחן סי' גיד, ועוד). ההבדל בין שני הספקות הוא כך: בספק הראשון הדיון על אבן שנדלדלה מעט, ואילו בספק השני האבן נעקרה לגמרי, אלא שהיא מונחת במקומה. הרמב"ם פסק כלישנא קמא, ולפיה בנעקרה אין ספק שפסולה. על פי פירוש זה התחבטו האחרונים כיצד לפרש את צדדי הספק שמציעה הגמ', האם הרצפה העליונה בלבד נתקדשה או עד תהומא¹⁸, ויש שפירשו שהגמ' מתלבטת בשאלה זו עצמה, האם ספקו של רבה זוטי הוא בעמידת הכהן בתוך הגומא או בעמידתו מעל האבן (זבחי צדק).

סיכום

הכהן העובד במקדש צריך לעמוד על רצפת העזרה, בלא חציצה בין רגלו לבין הקרקע. דין זה נלמד מכלי שרת: לדעת רש"י הכוונה שהרצפה מקודשת כמותם ולכן אסורה בה חציצה, ונראה שלדעתו עניינו של הדין הוא כבוד העבודה. ראשונים אחרים פירשו שהרצפה מקדשת ומכשירה את הכהנים לעבודתם, כדרך שכלי שרת מקדש את הניתן בתוכו; ולדרך זו יש שפירשו ש"כלי שרת" האמורים כאן הם בגדי הכהונה (תוספות). התוספתא מקשרת את פסול החציצה לדין שהכהן צריך לעמוד "ככל אחיו הלויים".

חציצה ברגל אחת – כשרה, אם עיקר משקלו של הכהן הוא על הרגל השניה.

מרצפת שמתנדנדת, אם דעתו להחליפה – חוצצת, ואם

גומא ברצפת העזרה. רבה בר זוטי זן בשאלה האם כהן יכול לעמוד בגומא ולעבוד. הגמרא מסבירה שהדבר פשוט ששטח הגומא נתקדש, מפני שדוד המלך קידש את קרקע העזרה עד התהום, והספק הוא האם העבודה באופן זה היא "דרך שירות". הרמב"ם לא הביא ספק זה להלכה, ונחלקו אחרונים האם לדעתו הדבר פשוט שזוהי דרך שירות, או להיפך, הכריע שאין קדושה בגומא אלא ברצפה בלבד, ראה במערכה הבאה.

המפרשים דנים בשאלה, מדוע השמיט הרמב"ם את התנאי שכאשר אין דעתו לחבר את האבן הרי היא חוצצת ללא ספק, ועבודתו פסולה? רבים פירשו, שאף הרמב"ם סובר שאם אין דעתו לחבר את האבן עבודתו פסולה, וכוונתו לרמוז זאת בדבריו "עד שתיקבע בארץ", "עד שתחובר בארץ", שמשמעם שעתידיה היא להתחבר (ר"י קורקוס בהלכות ביאת המקדש, בסופו). ולא הוצרך לכתוב זאת בפירוש, שכן מן הסתם יחבר אותה (רדב"ז; ליקוטי הלכות), ואפילו חובה לחבר אותה, אם לא נשברה, משום "מעלין בקודש ואין מורידין" (יריעות שלמה הל' בה"ב א, ט).

יש שפירשו באופן אחר¹⁵: לדעת הרמב"ם פשוט לגמ' שהאבן המתנדנדת אינה פוסלת, והספק הוא רק האם מותר לעמוד עליה לכתחילה. דברי הגמ' "היכא דאין דעתו לחברה... ודאי חייצא" מובנם שלכתחילה אין לעמוד עליה. ופסק לחומרא שלכתחילה לא יעמוד, בין אם דעתו לחברה ובין אם לאו, ובדיעבד כשר, לא מחמת הספק אלא בתורת ודאי. יש בזה דוחק בלשון השאלה: "נדלדלה האבן ועמד עליה מהו", שמשמע שהשאלה על דיעבד, וגם "ודאי חייצא" משמעו לעיכובא (משנה למלך).

שאלה נוספת נדונה במפרשי הרמב"ם: מדוע השמיט את בעיית רבה זוטי על כהן העומד בגומא? אכן, הראב"ד (בהל' בית הבחירה שם) הוסיף: "עוד אמרו שאם נעקרה האבן ועמד הכהן במקומה בגומא אין דרך שירות בכך". אלא שגם עליו יש לשאול: על סמך מה פשט את הספק לחומרא¹⁶? אפשר שגם הראב"ד לא התכוון לפסול בדיעבד, ובא רק להוסיף את המקרה שהרמב"ם השמיט (זבח תודה ויריעות שלמה).

יש אומרים, שהרמב"ם סובר שעל פי לישנא קמא אין ספק שעמידה בגומא אינה פוסלת, ואף זוהי "דרך שירות"¹⁷. נראה שלדעתם הסברה שעמידה בגומא אינה "דרך שירות" אינה מחוורת, ומכיוון שלפי לישנא קמא ר' אמי לא דיבר על כך – מן הסתם לדעתו הרי זה כשר. ויש אומרים להיפך, שהרמב"ם סובר שעל פי לישנא קמא אין ספק שהעמידה בגומא פוסלת, מפני שרק הרצפה העליונה נתקדשה לעבודה (חזון איש זבחים סי' ה, ב), וראה במערכה הבאה: האם להלכה הרצפה מעכבת. כמה אחרונים אמרו זאת מטעם אחר, שאמנם על פי הסוגיה כאן עבודתו כשרה, אבל הסוגיה בפסחים (סז, ב), ראה אודותיה במערכה הבאה) האומרת שמחילות לא נתקדשו סותרת זאת (ר"י קורקוס ורדב"ז בתירוצם השני, ומדברי הר"י קורקוס נראה שזוהי מסקנתו).

כמה מהאחרונים הסבירו את הסוגיה לדעת הרמב"ם בדרך אחרת לגמרי: מלשונו בהל' בה"ב "נעקרה האבן" נראה שכוונתו להביא את ההלכה שדן בה רבה זוטי. מכאן

17. ר"י קורקוס ורדב"ז בתירוצם הראשון, ולדעת הרדב"ז הוא עיקר; כסף משנה הל' ביאת המקדש; חק נתן.

18. עיין קרבן אורה וערוך השולחן שם, וחיידושי ר' חיים הלוי הל' בה"ב א, ג.

15. ר"י קורקוס הל' ביאת המקדש שם, בתירוצו הראשון, והכסף משנה שם.

16. כן הקשה הכסף משנה (הל' ביאת המקדש שם). יתכן שהראב"ד חולק על שיטת הרמב"ם שהתבארה במערכה לג, לפיה הספקות ההלכתיים בענייני העבודה מוכרעים לקולא בדיעבד.

נראה שהכריע בספק זה לחומרא (כסף משנה, ויש חולקים), ואילו הרמב"ם לא כתב כלל דין זה. יש אומרים שפשט את הספק לקולא מכח לישנא קמא בסוגיה (כסף משנה), ויש אומרים להיפך, שפשט לחומרא מכח סוגיה זו או אחרת (ר"י קורקוס וחזון איש). יש סוברים שהרמב"ם פירש את הספק בדומה לספק הקודם, שהכהן עומד על גבי האבן, אלא שנעקרה לגמרי, ופשט לחומרא מכח הספק הקודם (ק"ן אורה).

דעתו לשוב ולחברה – הרי זה ספק, משום שאולי היא בטלה לרצפה, או שהיא נחשבת כרצפה ממש. הרמב"ם פסק שבדיעבד עבודתו כשרה, כדרכו בהכרעה בספקות בענייני העבודה (רוב האחרונים), ויש אומרים שלדעתו הרי זו כשרה בדיעבד בוודאי, ואפילו אין דעתו לחברה (כסף משנה).

מרצפת שנעקרה, והכהן עמד בגומא שנוצרה בה – אף בזה הסתפקה הגמ', האם זוהי "דרך שירות". מדברי הראב"ד

מערכה נו. קידוש רצפת העזרה (כד, א)

האם להלכה הרצפה מעכבת?

הדיון בגמ' על קדושת התהום נאמר אליבא דרבה זוטרי. החזון איש (זבחים סי' ה,ב, וביאור דברים ב'חידושים וביאורים' כאן) מחדש, שבנקודה זו לישנא קמא חלוקה עליו: לדעת רבה זוטרי אין חובה שלעזרה תהיה רצפה, וקרקע עולם כשרה לעמוד עליה בשעת העבודה אם זוהי "דרך שירות", ואילו לישנא קמא סוברת שחיוני שתהיה רצפה למקדש, ולכן הספק באבן שנדלדלה הוא האם היא נחשבת כרצפה³. טעם הדבר, שדוד קידש את מקום העזרה לעבודה דווקא באופן שיש לו רצפה. לדעתו הרמב"ם (הל' בית הבחירה א,י) סתם כלישנא קמא, ולכן השמיט את בעיית רבה זוטרי (ולא כראב"ד שם, הסובר שמותר לעבוד בלא רצפה אילו היתה זו "דרך שירות"). לפיכך הסיק החזו"א, שלשם חידוש עבודת הקרבנות לא די בהקמת מזבח, אלא צריך גם לרצף את העזרה, על כל פנים בשטח שבו נעשית העבודה; ולא דווקא בכלה, כי מידת העזרה אינה מעכבת⁴.

הר"י קורקוס (הל' בית הבחירה א,י) כותב במפורש להיפך בהבנת הסוגיה כאן: "ודאי שאם ניטלו כל אבני העזרה אין בכך קפידא, כיוון שמקום רגליו שוה לשאר העזרה, דדוד עד התהום קדיש ודרך שירות בכך, כן נתבאר שם בגמ'⁵". וכן דעת הרדב"ז שם (במסקנתו) והכסף משנה (הל' ביאת המקדש ה,יט, בסופו) וחק נתן כאן, שהרמב"ם פשט את ספקו של רבה זוטרי לקולא. כדעה זו משתמע בגמ' להלן

קדושת מקום המקדש נובעת מהיותו "המקום אשר יבחר ה'", ככתוב בתורה. בנוסף לכך יש לקדש את המקום בידי אדם, בתהליך מיוחד המפורט במשנה בשבועות (יד,א-ב), ובכך מתייחד המקום כמקום המקדש לכל הלכותיו. הסוגיה כאן עוסקת בקידוש קרקע העזרה: האם נתקדשה רק ברובד העליון והגלוי, או גם בעומק הקרקע, ומה התוצאה ההלכתית מן הדבר? אגב כך הגמ' גם מבארת מי קידש את העזרה.

סוגיית הגמרא

רבה זוטרי בשם ר' אמי מתלבט בדין אבן שנעקרה מרצפת העזרה, האם רשאי כהן לעמוד בגומא שנוצרה ולעבוד עבודה. הגמ' מציעה אפשרות שהספק הוא בקדושת קרקע העזרה: "כי קדיש דוד – רצפה עליונה קדיש, או דילמא עד לארעית דתהומא קדיש?". הגמ' דוחה אפשרות זו, שאם כן היה ראוי לו להסתפק על כל העזרה כולה¹, ולפיכך הגמ' קובעת: "פשיטא ליה דעד ארעית דתהומא קדיש", והספק בעמידה בגומא נוגע להלכות העבודה, האם דרך שירות בכך.

מלשון הגמ' "כי קדיש דוד" וכו' מבואר שהשאלה איזה עומק נתקדש תלויה בכוונת המקדשים הראשונים, ואין כאן הלכה שכל שטח שנתקדש הרי שכל מה שתחתיו אף הוא מתקדש². לדיון דומה על התרחבות הקדושה לאויר העזרה ועל משך זמנה עיין להלן מערכה סו ומערכה קמ.

ציטט משו"ת תורה לשמה - שהם מאותו מחבר כידוע - ללא ההסתייגות שבסיפא).

3. ראה במערכה הקודמת, ביאורים שונים לצדדי הספק בגמ'.

4. בנקודה זו נחלק עם ר' חיים הלוי (הל' בה"ב א,י), שסובר ש"הכל בכתב" מעכב, וחסרון חלק מן הרצפה פוסל את העזרה כולה, וראה להלן מערכה קמד, הערה 37.

5. אמנם בהמשך תמה מדוע הרמב"ם לא הזכיר זאת, וכתב שאפשר שלדעתו הסוגיה כאן אינה להלכה, על פי הסוגיה בפסחים (סז,ב) שהמחילות לא נתקדשו, ראה בהערה הבאה. על כל פנים בהבנת הסוגיה כאן דעתו ברורה, שקידוש התהום פירושו שאין קפידא לעמוד על רצפה.

1. רש"י מפרש שהיה ראוי לדון במקרה שניטלה כל רצפת העזרה. יש בכך דוחק: למה היה לר' אמי לדון על אירוע שכזה ולא על המקרה המצוי של עקירת אבן אחת? ופירש בחזו"א (זבחים סי' ה,ב) שכוונת הגמ' להציע שיסתפק האם רצפת העזרה מעכבת או לא, וראה להלן.

2. שו"ת תורה לשמה סי' כ: "שמעינן מהכא... דקדושה בסתם אינה עד התהום, דהכי דייק לישנא דגמרא שדוד קדש בפירוש עד תהומא דארעא ולא אמר כיון דקדשה העזרה נתקדשה ממילא עד התהום", ולמד מזה להלכות בית הכנסת, שהקרקע שתחתיו לא נתקדשה מן הסתם (בהמשך התשובה פקפק למעשה בחידוש זה, אבל בהמשך בסי' ס כתב כך בפשטות, וגם בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' כא